

ДАЛИЛ – ИСБОТ ҚИЛИШ ИНСТИТУТИНИНГ ЭНГ МУҲИМ МЕЗОНИ

*Ҳайитов Вафо Шавкатович,
Бухоро давлат университети магистранти*

Аннотация: Жиноят процессида далил сифатида жиноят содир этилганлигини тавсифловчи ахборотлар, жиноятга алоқадор маълумотлар, жиноятнинг содир этилганлиги ёки содир этилмаганлигини тасдиқловчи маълумотлар, гумон қилинувчи, айбланувчи ва судланувчининг айбдор ёки айбдор эмаслигини тасдиқловчи маълумотлар, кўрсатувлар, жиноят ишига тааллуқли бўлган фотосуратлар, аудио (видео) ёзувлар, электрон (рақамли) далиллар, баённомалар ва ҳимоячи томонидан тўпланган маълумотлар муҳим саналанади.

Калит сўзлар: далил, рақамли далиллар, гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчи, баённома, аудиоёзув, видеоёзув, фактик маълумотлар, далиллар назарияси, айб, ҳимоячи.

ДОКАЗАТЕЛЬСТВА – САМЫЙ ВАЖНЫЙ КРИТЕРИЙ ИНСТИТУТА ДОКАЗАТЕЛЬСТВ

*Хаитов Вафо Шавкатович,
Магистрант Бухарского государственного университета*

Аннотация: Сведения, характеризующие совершение преступления, как доказательства в уголовном процессе, сведения, связанные с преступлением, сведения, подтверждающие совершение преступления или его отсутствие, сведения, подтверждающие вину или невиновность подозреваемого, обвиняемого и подсудимого, показания. Важными считаются фотографии, аудио (видео), относящиеся к уголовному делу, записи, электронные (цифровые) доказательства, отчеты и информация, собранные защитой.

Ключевые слова: доказательства, цифровые доказательства, подозреваемый, обвиняемый, подсудимый, стенограмма, аудиозапись, видеозапись, фактическая информация, теория доказывания, вина, защита.

EVIDENCE IS THE MOST IMPORTANT CRITERIA OF THE INSTITUTE OF PROOF

Khayitov Vafo Shavkatovich,
Master's degree student of Bukhara State University

Annotation: Sweden, characterization of guilt, kak dokazatelstva in criminal proceedings, Sweden, connected with crime, Sweden, podtverjdayushchie sovershenie ili ego otsutstvie, Sweden, podverjdayushchie vinu ili invinovnost dozrevaemogo, obvinyaemogo i podudimogo, pokazaniya Vajnymi schitayutsya photographs, audio (video), odnosyashchiesya k ugolovnomu delu, zapisi, electronic (digital) proofs, reports and information, sobrannye zashchitoy.

Keywords: evidence, digital evidence, suspicion, accusation, prosecution, transcript, audio recording, video, factual information, theory of evidence, fault, charge.

Жиноят ишларини юритишга масъул бўлган давлат органлари жиноятларни исбот қилишда биринчи навбатда шахсинг ҳуқуқ ва эркинликларини самарали ҳимоя қилиш чораларини кўриши зарур. Исбот қилиш институти жиноят процессининг асосий муҳим тармоғи ҳисобланиб, ушбу институт фаолияти далиллар билан чамбарчас боғлиқдир. Шунингдек, далил жиноят иши юзасидан ҳақиқат ошкор бўлишига, жиноят ишини исбот қилишда тўғри ва қонуний ечим топилишига ҳамда ҳар бир амалга оштриладиган процессуал ҳаракатлар бўйича адолатли қарор чиқарилишига хизмат қилади.

Жиноят процессига оид адабиётларда далиллар тушунчасига турлича таърифлар бериб келинади. Хусусан, Г.З.Тўлаганова далиллар бу фактлар билан боғлиқ маълумотлардир, ижтимоий хавфли қилмиш хусусиятларини ўзида акс эттирадиган, шунингдек инсон онгида (тасаввурида) предметлар, нарсалар эмас, балки уларнинг манзаралари, тушунчалари (мазмун-моҳияти) ва улар тўғрисидаги маълумотлар мавжуд бўлади, дея таъриф берган. [1, 77-бет]

Рус олими Э.Ф.Куцова далиллар тизими қонун чиқарувчининг далилларни тан олишга доир шундай ҳаракатики, улар исботланадиган ҳолатларни (воқеа-ҳодисалар) белгилашга ва уларнинг ҳақиқатга мос келишига имкон беради, деб ҳисоблайди. [2, 36-бет]

Ғ.А.Янгиев эса, далил ташқи таъсир натижасида пайдо бўлувчи инсон онгида шаклланадиган фактлар ва далилларни баҳолаш субъекти томонидан аниқланадиган ҳамда бошқа иштирокчиларнинг ҳақиқат тамойилларини ўзида акс эттирувчи маълумотлар йиғиндисидир, дея таъриф берган. [3, 18-бет]

Юқоридаги фикрларининг таҳлилидан шуни англашимиз мумкинки, улар далил тушунчасини очиб беришда аниқ фактларга, исботлаш доирасида тўпланган маълумотларга, ҳақиқатга мос келувчи фактларга ҳамда ҳар қандай маълумотларнинг ишочилик омилларига таянганлар. Бизнинг назаримизда эса айрим жиҳатларга эътибор бериш мақсадга мувофиқдир. Яъни далиллар тўплаш манбасининг қонунийлиги, ишни юритиш давомида янги жиноятларнинг очилишига хизмат қилувчи маълумотлар ҳам далил сифатида белгиланади ҳамда исбот қилишга жалб этилувчи шахсларнинг маълумотлари ҳам жиноят ишини ҳал этишда салмоқли ўринни эгаллайди.

Жиноят процессуал қонунчилигида далилларнинг мазмун-моҳиятини ўзида акс эттирувчи қуйидаги тушунчаларни келтириб ўтиш мумкин:

1. Маълумотлар – бу маълум бир ҳаққоний қарор, якуний хулосага келиш учун зарур бўлган ахборотлардир.

2. Фактлар – объектив ижтимоий ҳаётдаги ҳодисалар ҳисобланади, фактлар далилларни баҳолаш субъектининг тергов ҳаракатларини олиб бориши натижасида ёки бошқа шахсларнинг тақдим этган моддий ёки номоддий нарсалар билан боғлиқ ижтимоий-ҳуқуқий муносабатларнинг белгисидир.

3. Фактлар тўғрисидаги хабарлар – бу фактларни далилларни баҳолаш субъекти орқали англаб олишимиз ва билишимиз мумкин бўлган ахборотлардир, ахборотларнинг хусусиятлари турлича бўлиши мумкин, яъни ҳақиқий ахборотлар жиноятнинг фош этилишига ёрдам берса, сохталаштирилган ахборотлар эса бунга тўсиқ бўлади.

Жиноят процессида далиллар назарияси ва далиллар тушунчасига оид хорижий ва миллий процессуалист олимларнинг фикрлари, илмий қарашлари таҳлил қилиниб, далил сифатида: жиноят содир этилганлигини тавсифловчи ахборотлар; далилларни баҳолаш субъекти томонидан жиноятга алоқадор маълумотлар; жиноятнинг содир этилганлиги ёки содир этилмаганлигини тасдиқловчи маълумотлар; гумон қилинувчи, айбланувчи ва судланувчининг айбдор ёки айбдор эмаслигини тасдиқловчи маълумотлар; жиноят ишига жалб этилган иштирокчилар томонидан берилган кўрсатувлар; жиноят ишига тааллуқли бўлган фотосуратлар, аудио (видео) ёзувлар; электрон (рақамли)

далиллар; суд-тергов ҳаракатларини расмийлаштириш натижасида юритиладиган баённомалар ва бошқа ҳужжатлар; ҳимоячи томонидан тўпланган маълумотлар; жиноят иши хусусидаги ҳолатларни рад этувчи ва тасдиқловчи маълумотлар; бошқа жиноятларнинг очилишига асос бўлувчи маълумотлар; далилларни баҳолаш субъектининг текширувлари натижасида ҳақиқатга мувофиқлиги аниқланган маълумотлар; мақбуллик нуқтаи назаридан баҳоланган ҳақиқий маълумотлар процессуал қайд этилиши ва тан олиниши муаллиф томонидан асослантирилган.

Далилларнинг энг муҳим жиҳатлари сифатида: жиноят содир этганлигини тасдиқлайдиган, рад этадиган ва бошқа жиноятлар очилишига асос бўладиган фактик маълумотлар эканлиги; инсон онгига ташқи таъсир натижасида пайдо бўлувчи фактик ёки факт билан боғлиқ бўлмаган маълумотлар эканлиги; жиноят процесси босқичларида одиллик мезонларини таъминловчи ягона асос эканлиги; ҳақиқат мезонлари ўзида акс эттирган воқеа, ҳодиса, ҳолат, ўтмиш ва бугунга тегишли бўлган фактлар ҳамда ахборотлар манбаи эканлиги асослантирилган.

Далил номаълум манбадан ёхуд жиноят иши бўйича иш юритиш жараёнида аниқлаш мумкин бўлмаган манбадан, мавжуд далиллар мажмуи билан тасдиқланган ҳоллардан ташқари, жабрланувчи, гувоҳ, гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчининг тахмин, фараз ёки миш-мишларга асосланган кўрсатувларидан олинган ҳамда тегишли равишда юридик кучга эга бўлмаган маълумотлардан жиноят ишлари бўйича далил сифатида фойдаланишга йўл қўйилмайди. [4]

Ҳаётимизга компьютер технологияларнинг кириб келиши ҳамда ижтимоий тармоқларнинг жадал суръатлар ривожланиши, технологик-ҳуқуқий мунособатларнинг юзага келишига хизмат қилди, айниқса рақамли далиллар жиноят ишини мазмунан ҳал этишда муҳим аҳамият касб этмоқда.

Жиноят-процессуал қонунчиликка тергов ҳаракатларининг видеоконференцалоқа режимида ўтказилишининг жорий этилиши, бу борада далилларни тўплаш ва баҳолаш масалаларини тўғри ҳал этиш имкониятларини юзага келтирди. Бу судлар фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кириб келиши билан изоҳланади. Хусусан, бугунги кунга қадар 24 мингдан ортиқ ишлар бўйича видеоконференцалоқа режимида суд мажлиси ўтказилди, бунда 52 мингдан ортиқ суд мажлисида иштирок этган фуқароларнинг вақти ҳамда 16 миллиард сўм ушбу шахсларга тегишли бўлган пул маблағлари тежаб қолинди. [5]

Хулоса сифатида жиноят процессида исбот қилиш жараёнида далиллар ҳар бир ҳолатни тасдиқлашда муҳим восита ҳисобланади. Далил шахс тақдирини ҳал этади. Далил жиноят иши юзасидан ҳақиқатни юзага чиқарувчи элемент саналади. Далилларсиз жиноят ишини қонун доирасида кўриб чиқиш имконияти мавжуд эмас.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Тўлаганова Г.З., Жиноят процессуал ҳуқуқи. Умумий қисм. Дарслик. Муаллифлар жамоаси / ю.ф.д. проф. Г.З. Тўлаганова, ю.ф.н, доц. С.М.Рахмоноваларнинг умумий таҳрири остида. – Тошкент: ТДЮУ, 2017. – Б. 77.
2. Куцова Э.Ф. Доказательства – элемент фактической основы уголовно-процессуальных решений // Вестн. Моск. ун-та. Сер. право. 2011. № 3. – С. 35–36.
3. Ғ.А.Янгиев., Жиноят ишларини юритишда далилларга баҳо бериш институтини такомиллаштириш. Диссертация автореферати // Тошкент-2021, 18-бет.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони. Суд-тергов фаолиятида шахсининг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш қафолатларини янада кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида. 2017 йил 30 ноябр, ПФ–5268-сон. – <https://lex.uz/docs/3432426>
5. https://uza.uz/uz/posts/sudlarda-hokimlarning-2-ming-852-qarori-noqonuniy-deb-topilgan_249516